

Makale Bilgisi: Ofllaz Köleci, E., Uzun, L. (2021). Temel Bilimler Alanında Yazılmış Türkçe Araştırma Yazılarında Bilgisellik ve Kaçınma. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 1-15.	Article Info: Ofllaz Köleci, E., Uzun, L. (2021). Epistemic Modality and Hedging in Turkish Research Articles in Fundamental Sciences. DEU Journal of Humanities, Volume: 8, Issue: 1, pp. 1-15.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 04.09.2020	Date Submitted: 04.09.2020
Kabul Edildiği Tarih: 19.10.2020	Date Accepted: 19.10.2020

TEMEL BİLİMLER ALANINDA YAZILMIŞ TÜRKÇE ARAŞTIRMA YAZILARINDA BİLGİSELLİK VE KAÇINMA

Emine Ofllaz Köleci *, Leyla Uzun**

ÖZ

Son dönemde bilimsel metinler üzerine yapılan tanıtısal ve üstsöylem araştırmaları bu metin türünün salt gerçekliği yansıttığı görüşünden uzaklaşarak bir ikna metni olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Buna göre, bilimsel metin yazarları metin boyunca okuyucularını araştırmalarının özgünlüğü, kullandıkları yöntem ya da verilerin uygunluğu gibi konularda ikna etmeye çalışmakta ve bu edimi gerçekleştirilebilmek amacıyla birçok farklı strateji kullanmaktadırlar. Yazar dilbilgisel ya da sözcüksel kullanımlarla metninde sunduğu önermenin kesinlik/güvenilirliğini kodlamakta ve bu kesinlik/güvenilirlik önerme kipliği altında bilgisellik ve tanıtısal karşıtlığı arasında değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı Temel Bilimler alanında (Biyoloji, Fizik, Kimya ve Matematik) yazılmış Türkçe araştırma makalelerinde bilgiselliğin nasıl kodlandığını betimlemektir. Bu amaçla çalışmada Temel Bilimler alanında yazılmış 36 bilimsel metinden oluşan bir veri tabanı kullanılmıştır. Bu veri tabanında Hyland'ın (2005b) üstsöylem modelinde kişilerarası üstsöylem çerçevesinde kaçınma işlevine karşılık gelen *-Abil+-Ir* ile sunulan bilgisel kullanımlar ile bu kullanımların dört ayrı disiplini temsil eden metinlerdeki görünüşleri ve metin içi bölümlerdeki dağılımları betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel metinler, araştırma makaleleri, üstsöylem, tanıtısal, bilgisellik, kaçınma

EPISTEMIC MODALITY AND HEDGING IN TURKISH RESEARCH ARTICLES IN FUNDAMENTAL SCIENCES

ABSTRACT

Recently, studies on evidentiality and metadiscourse upon scientific research papers started to diverge from the view that texts showing absolute facts and started to show

* Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, emine.ofllaz@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8294-1511

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, gulsunleylaun@ gmail.com, ORCID: 0000-0002-9070-791X

an approach that they should be assessed as persuasion texts. According to this approach, scientific paper authors try to persuade the readers on their research's authenticity or relevance of their data or methods they use throughout the text and they use several different strategies to achieve this act. Authors code the certainty/reliability of the proposition presented in the text with grammatical and lexical usages and the degree of certainty/reliability is assessed between epistemic modality and evidentiality contrast. The aim of this research is to present how epistemic modality is coded on Turkish scientific papers in fundamental sciences (Biology, Physics, Chemistry and Mathematics). For this purpose, a database consist of 36 research articles in fundamental sciences are used. The database is analyzed to describe the epistemic usages presented with *-Abil+ -Ir* suffix -both in four different disciplines and intertextual sections- to find out the hedging function of Hyland (2005b)'s metadiscourse model within the framework of interpersonal metadiscourse.

Keywords: Scientific texts, research articles, metadiscourse, evidentiality, epistemic modality, hedging

1. GİRİŞ¹

Üstsöylem alanında son dönemde yapılan çalışmalar (Vande Kopple, 1985; Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993; Hyland, 2005b) yazar ve okuyucu etkileşimini sağlayan yazma edimini oldukça karmaşık bir süreç olarak değerlendirmekte ve yazılı metinlerdeki yapılanışlar metindilbilim ve söylem çözümlemesi araştırmalarının odağı haline gelmektedir. Diğer metin türlerine göre oldukça yeni bir inceleme alanı sayılabilecek bilimsel metin türü ve bu türdeki farklı düzeydeki yapılanışlar son dönemdeki söylem çözümlemesi araştırmalarının odağı konumundadır. Bilimsel metinler, yazarlarının üyesi olduğu söylem topluluğuna uyum sağlama eğilimlerinin sonucu olarak gösterdikleri benzer özelliklerinin yanı sıra çeşitlilik de sergilemektedir. Yazarlarının metin boyunca çalışmalarının geçerliliğini savundukları bu metin türündeki farklılık ve benzerlikler üstsöylem araştırmalarının konusudur. Buna göre bir metin türünün kendi sınıfı içinde ve diğer metin türlerine göre gösterdiği farklılıklar üstsöylemin konusudur ve üstsöylemsel kullanımlar akademik yazmada görülen çeşitliliğin temel ögesidir (Hyland, 2005b). Farklı dillerde üretilen bilimsel metinler üzerine yapılan üstsöylem araştırmaları evrensel ve dile özgü olarak sınıflandırılabilir birçok ögeyi kapsamı altında incelemektedir. Bilimsel metin yazarlarının önermelerinde kodladıkları kesinlik ve güvenilirlik derecesi de tanıtıllıkla doğrudan ilişkilidir ve kesinlik ve güvenilirliği sağlayan kullanımlar üstsöylemsel işlevlere paralel olarak işlemektedir. Dolayısıyla son dönemde yapılan bilimsel metin türü

¹ Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı doktora programında yürütülmekte olan "Türkçe Bilimsel Metinlerde Tanıtıllık Sunumları ve Üstsöylem İlişkisi" başlıklı tez araştırmasının verilerinin bir bölümü kullanılmıştır.

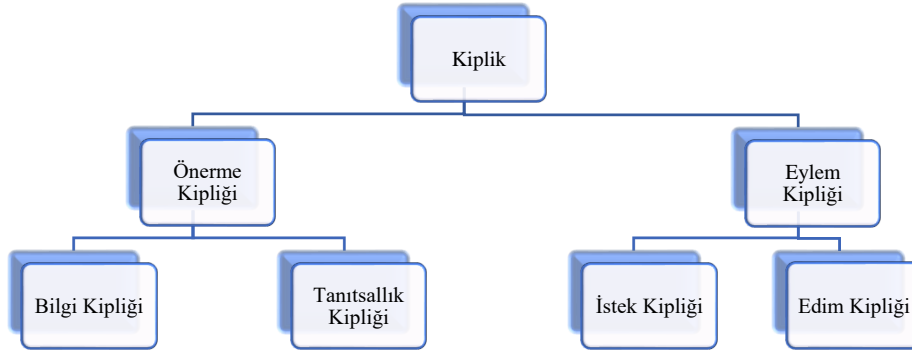
incelemeleri tanıtıcılık ve üstsöylem olmak üzere iki temelde görülebilmektedir.

2. Tanıtıcılık ve Üstsöylem Araştırmaları

Çalışmanın kuramsal artalanını oluşturan ve aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak tanıtıcılık ve üstsöylem konuları, bağlam-bağımlı, disiplin tanımlı ve kültürel farklılıkları işaret etmelerinin yanı sıra dillere özgü farklı türden örüntülerle de karşımıza çıkar. Türkçede dilbilgisel görünüm sergileyen tanıtıcıların bilimsel metinlerde hangi üstsöylemsel görünümle örtüştüğünü ortaya koymak günümüzde Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda da giderek daha çok ivme kazanan bilimsel metin araştırmalarına bütüncül bir çerçeve sağlayacaktır.

2.1. Tanıtıcılık ve Bilgisellik

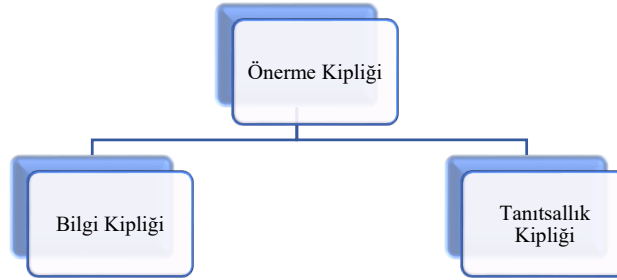
Çalışmanın bir ayağını oluşturan tanıtıcılık kavramı Aikhenvald (2004, s. 392) tarafından “konuşucu/yazarın verdiği bilginin kaynağını belirtmesini sağlayan sözel ulam” olarak tanımlanmaktadır. Mithun (1986, ss. 89-90) ve Chafe (1986, s. 262) tanıtıcılığa daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşarak bu kavramı “konuşucunun verdiği bilgiye ilişkin tutumunu gösteren ifadeler” ya da “konuşucunun önermesinin kesinlik düzeyini belirtmesi” olarak değerlendirmiştir. Tanıtıcılığa “bilgiye ilişkin tutum” türünden tanımlamalar bu kavramın tutumu belirtmeyi sağlayan kiplik ulamı altında değerlendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Palmer (2001) tanıtıcılığı birçok araştırmanın da temelini oluşturan kiplik sınıflandırmasında önerme kipliği altında incelemektedir.

Şekil 1: Kiplik Alt-ulamları (Palmer, 2001, s. 22)

Şekil 1’de de görüldüğü gibi Palmer (2001) araştırmamızın iki önemli ayağı olan bilgi kipliği ve tanıtıcılığı önerme kipliği altında iki ayrı kutupta incelemektedir. Palmer’a (2001) göre bilgi kipliği ve tanıtıcılık kipliği konuşucunun bir önermeye yönelik tutumunu, önermenin sunduğu bilginin doğruluk/gerçeklik derecesini göstermesi nedeniyle önerme kipliği altında ele alınmalıdır. Bu sınıflandırmaya göre, tanıtıcılık kipliği, bir önermenin içeriğinin doğruluğuna ilişkin tutumu değil, o bilginin hangi türden bir tanıtıcı

dayandığını belirtmesi yönünden bilgi kipliğinden ayrılmaktadır. Bir başka deyişle konuşucu/yazar tanıtısal kipliği kodlayarak önermeye değil, bilgiyi edindiği kaynağın doğruluğuna yönelik tutumunu ifade etmektedir. Bilgi kipliğinde ise konuşucu/yazar önermede sunulan bilginin doğruluğuna yönelik tutumunu aktarabilmektedir. Bu ayrım önermelerin sunduğu bilginin kesinliğinin derecelendirilmesinde düşük ve yüksek kesinliği sağlayan bir ölçekle de yorumlanabilir.

Şekil 2: Önerme Kipliğinin İki Boyutu ve Kesinlik Ölçeği

Şekil 2'ye göre metin yazarları önermelerinde dilin olanaklarına bağlı olarak farklı türden örüntülerle düşük ya da yüksek derecede kesinliği kodlayabilmektedirler. Türkçede dilbilgiselleşmiş bir ulam olarak tanıtısal en yüksek derecede doğrudan tanıtı kodlayan –DI ve –Iyor biçim birimleriyle sağlanabilmektedir (Corcu-Gül, 2010, s. 205). Öte yandan bilgi kipliği yazar/konuşucunun önermenin içeriğinin *doğruluğunun olası* olması (rastlantısal tahmin) veya bir çıkarıma bağlı olarak önerme içeriğinin *doğru olmalı/doğrudur* (çıkartım/sayıltı) yargısıyla ilgilidir. Sözcüksel düzeyde *olası, belki* vb. kullanımların yanı sıra Türkçede dilbilgisel olarak –Abil biçim birimi ile sağlanan rastlantısal tahmin alt ulamı bu araştırmanın sınırını belirlemektedir. Bilgiselliğin üç alt-ulamı aşağıdaki tümcelerle örneklendirebilir:

- (1) Ali bu saatte evde olabilir.
- (2) Ali bu saatte evdedir/evde olmalı.
- (3) Ali bu saatte evde olur.

Buna göre, rastlantısal tahmin içeren tümce (1)'de konuşucunun verdiği bilgi bir kanıt ya da çıkarıma bağlı olmamakla birlikte bilginin doğruluğu konuşucunun sezgileri ya da algısına bağlıdır. Öte yandan tümce (2)'de sunulan bilginin doğruluğu konuşucunun bir kanıtı bağlı çıkarımı (iç-doğrultulu tahmin) ve tümce (3)'te varsayımı (sayıltı) sonucu sunulmaktadır. Tümce (1) türünden, önermede verilen bilginin bir kanıt ya da çıkarıma bağlanmadan sunulduğu tümceler konuşucunun kesin bilgi vermekten kaçındığı tümceler olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı Temel Bilimler üstalanında yazılmış araştırma makalelerinde tümce (1) türünden rastlantısal tahmin içeren ve bu yönüyle kesinliği düşük olarak kodlanmış kullanımlara koşut olan kaçınma işlevini (bkz. Bölüm 1.3) betimlemektir.

2.2. Üstsöylem

Üstsöylem bir metindeki etkileşimsel anlamları tartışmaya; yazar/konuşucunun bakış açısını ifade etmesine ve belirli bir söylem topluluğuna ait okuyucularla ilişki kurmaya olanak sağlayan öz-düşünsel bir kavramdır (Hyland, 2005b, s. 37). Üstsöylemsel araçlar yazarın ait olduğu söylem topluluğunun metin düzenlenişine yönelik beklentilerine yanıt vermesini ve okuyucularla etkileşim kurmasını sağlıyor oluşu nedeniyle önem kazanmaktadır. Bilimsel metin türünde etkileşim, konumlandırma ve söylem topluluğuna uyum gösterme gibi gereklilikler bu metin türünde üstsöylemsel görünümlerin incelenmesini önemli kılmaktadır. Üstsöylemsel görünümler evrensel bir takım özelliklere sahip olmasının yanı sıra farklı dillerde o dile özgü farklı seçimlerle ve oranlarda yansıtılabilmektedir. Üstsöylem, alanyazında Halliday'in (1973) dilin metinsel ve kişilerarası üst-işlevleri ayırmasına dayanarak metinsel işlevlere odaklanan araştırmacılar (Schiffrin, 1980; Mauranen, 1992; Bunton, 1999) ve metinsel işlevlerin yanı sıra kişilerarası işlevleri de üstsöylem modellerine dâhil eden araştırmacılar (Williams, 1981; Crismore, 1983; Vande Kopple, 1985; Thompson ve Thetela, 1995; Hyland, 1998b) tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmıştır. Hyland'ın (2005b) üstsöylem sınıflandırması, Thompson ve Thetela'nın (1995) sınıflandırma önerisinden birçok kavramı içermekte, araştırmacının (2005a) çalışmasında öne çıkardığı duruş ve ilişkisellik/bağlılık özelliklerine odaklanarak kendisinin (1998) çalışmasındaki önceki üstsöylem modelinin daha geniş bir bakış açısı ile gelişmiş biçimini sergilemektedir. Hyland (2005b) sınıflandırmasında üstsöylem araçlarını etkileşimli ve etkileşimsel olarak iki üst başlıkla sınıflandırmaktadır. Bu iki üstsöylemsel aracın etkileşim ve konumlandırma işlevlerini açıklayan farklı alt ulamları söz konudur. Hyland'ın (2005b, s. 49) üstsöylem sınıflandırması Tablo 1'de gösterilmiştir.

Ulam	İşlev	Örnekler
Etkileşimli Boyut	Metin boyunca okuyucuyu yönlendirmeyi sağlar.	Kaynaklar
Bağlayıcılar	Anatümceler arasındaki ilişkileri ifade eder.	<i>Ek olarak, ama ve...</i>
Çerçeve belirleyicileri	Söylem edimlerine, sıralanışa ve evrelere gönderimde bulunur.	<i>Son olarak, sonuçta, amacım...</i>
Metin içi belirleyiciler	Metnin diğer bölümlerindeki bilgiye gönderimde bulunur.	<i>Yukarıda belirtildiği gibi, Bakınız Şekil, 2. Bölümde...</i>
Tanıtlayıcılar	Diğer metinlerdeki bilgiye gönderimde bulunur.	<i>X'-A göre, Z... şeklinde açıklamaktadır</i>
Açımlayıcılar	Önermesel anlamları ayrıntılandırmayı sağlar.	<i>Yani, örneğin, gibi başka bir deyişle...</i>
Etkileşimsel	Okuru metne dâhil eder.	Kaynaklar
Kaçınmalar	Bilginin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmayı sağlar.	<i>Olabilir, belki, olası, neredeyse...</i>
Vurgulayıcılar	Kesinliği ve kapalı diyalogları vurgular.	<i>Aslında, kesinlikle, açıktır ki...</i>
Tutum belirleyiciler	Yazarın önermeye yönelik tutumunu ifade eder.	<i>Maalesef, katılıyorum, beklenmedik bir biçimde...</i>
Kişi belirleyicileri	Yazara açık gönderimi içerir.	<i>Ben, biz; benim, bana, bizim...</i>
Bağlılık/ilişki belirleyicileri	Okurla açıkça ilişki kurar.	<i>Düşünün ki, gördüğümüz gibi...</i>

Tablo 1: Hyland (2005b)'ın Kişilerarası Üstsöylem Modeli

Bu sınıflandırmaya göre etkileşimli araçlar metindeki anatümceler arasındaki ilişkileri sağlayan bağlayıcıları; metnin evrelerini işaret eden çerçeve belirleyicilerini; metin içi bölümlerdeki gönderimleri sağlayan metin içi belirleyicilerini; metin dışı bilgileri işaret eden tanıtlayıcıları ve önermesel anlamları açıklayıcıları içerir. Etkileşimsel araçlar ise, yazarın metinde verdiği bilginin sorumluluğunu üstlenmediğini gösteren kaçınmaları; kesin anlamları ifade eden vurgulayıcıları; yazarın metindeki önermesine karşı tutumunu açık eden tutum belirleyicilerini; yazarın kendinden söz ettiği kişi belirleyicilerini ve okuyucuyla açıkça ilişki kurduğunu işaretleyen ilişki belirleyicilerini içermektedir (Hyland, 2005b, s. 49). Bu araçların metin içerisinde bilgilendirme, benzer ve farklı türden düşünceleri sunma, karşılaştırma ya da karşı çıkma türünden olası farklı durumlar oluşturmak gibi işlevleri vardır. Bu çalışma, Türkçe araştırma makalelerinde bilgisellik kapsamında rastlantısal tahmin kullanımlarının ve bu kullanımlara karşılık gelen üstsöylem araçlarının betimlenmesini odağına alışı nedeniyle Hyland'ın (2005b) kişilerarası üstsöylem modelinde etkileşimsel üst-işlev altında yer alan kaçınma işlevini aktaran düzenlemelerin betimlenmesiyle sınırlıdır.

2.3. Kaçınma İşlevi

Hyland'ın (2005b) üstsöylem modelinde etkileşimsel üst-işlevler altında değerlendirdiği kaçınma işlevi, bilimsel metinlerde belirsizlik ve olasılığın

ifadesi olarak görünmekte ve kesinliğin esas olduğu bu metin türünde kanıtı olmayan önermelerin dikkatli bir biçimde sunulmasında önemli rol oynamaktadır (Hyland, 1996, s. 433). Bilimsel metin yazarı bu yolla metinde sunduğu önermeye bağlılığını düşük düzeyde kodlamakta ve önermenin içerdiği bilginin kesinlikten uzak ve sezgilerine dayalı olduğuna işaret etmektedir. Kesinliğin yüksek derecede kodlanması güçlü bir metne koşutluk sağladığından, bilimsel metinlerde sık karşılaşılan kaçınma türünden üstsöylemsel görünümünün metni zayıf ve başarısız kıldığı düşünülmektedir. Başka bir deyişle bilimsel metin yazarı, metni boyunca üyesi olduğu söylem topluluğunu araştırmasına yönelik ikna çabası içindedir ve verdiği bilginin kesinliğine ilişkin düşük kodlamalar söylem topluluğunun beklentileriyle örtüşmeyecektir. Bu noktada kanıta bağlı olmayan sezgisel bilginin ifadesi kabuledilebilirlik açısından zayıf olarak değerlendirilecektir.

Bilimsel araştırma makalelerinin üstsöylemsel görünümü üzerine yapılan araştırmalar (Myers, 1989; Hyland, 1996; Hyland, 1998), farklı türden stratejiler olarak değerlendirilebilmekle birlikte kaçınmaların yazarın sunduğu iddiaya karşı potansiyel eleştiri ve tehditleri en aza indirme çabasının bir sonucu olduğunu göstermektedir. Hyland'ın (1996) güvenilirlik kapsamında değerlendirdiği kaçınma türü yazarın verdiği bilginin doğruluğuna ilişkin değerlendirmesini yansıtmakta ve çoğunlukla bilgisel kip, sıfat ve belirteçlerle ifade edilmektedir (1996, s. 444). Güçlü bir kanıta bağlı çıkarımın yanı sıra yalnızca kişisel düşüncenin ifade edilmesine de olanak sağlayan bilgisellik bu yönüyle bilimsel bağlamda zayıf olarak nitelendirilebilecek metinlerin göstergesi olarak düşünülmektedir. Bilimsel bilginin evrensel olan doğasıyla örtüşmeyen kişisel inanç veya düşüncenin ifadesi ile görünen kaçınmalar yazarın metnindeki iddialarını güçsüz kılmakta (Myers, 1989, s. 14) ve yanı sıra yazarın metninde üstlendiği sorumluluğu azaltma işleviyle iletişimsel bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

Türkçede sözcüksel düzeyde *belki, olası, bir bakıma, biraz...* vb. gibi öğelerle de sunulabilen kaçınma, bu çalışmada dilbilgisel boyutuyla sınırlandırılarak *-Abil+-Ir* biçimbirimini sağladığı bilgisel okumayla ele alınmaktadır. *-Abil+-Ir* biçimbiriminin Türkçede sağladığı yeterlilik, öneri vb. okumalar araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

Çalışmada ayrıca makalelerin metin içi bölümlerindeki biçimlenişler incelenmiş ve rastlantısal tahmin ile kodlanan tümceler *özet, giriş, yöntem, bulgular* ve *sonuç* olmak üzere beş metin içi bölümdeki dağılımları ortaya konmuştur. Araştırmanın bu adımında çözümlene sonucunda edinilen bilgisel kullanımlar, Uzun'un (2001, s. 203) bilimsel metin bölümlerine ilişkin sunduğu işlevsel adımlar çerçevesinde değerlendirilecektir.

3. Veri Tabanı ve Yöntem

Çalışmanın veri tabanını Biyoloji, Fizik, Kimya ve Matematik alt alanlarında yazılmış Ulakbim Dergipark'ta yer alan 2010-2017 yılları arasında yayınlanmış ulusal ve uluslararası hakemli dergilerden indirilen Türkçe

makaleler oluşturmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen makalelerin hakemli dergilerle sınırlandırılmasının gerekçesi ise uzmanlaşmış kurulların denetiminde yayınlanmış metinlerin, söz konusu alanların söylem topluluğuna ait ölçütlere göre düzenlendiği ve dolayısıyla sözü edilen alanın söylemsel özelliklerini içerdiği gerektirime dayandırılmıştır. Veri tabanının oluşturulmasında öncelikle her bir alan için indirilen 20, toplamda 240 makale kodlanarak araştırmanın evreni oluşturulmuştur. Sonraki aşamada ise evreni temsil edecek örneklem için her bir alandan 9 makale rastlantısal olarak seçilerek toplamda 36 makale içeren esas bütüncüye ulaşılmıştır.

Veri tabanının çözümlenmesinde Antconc Corpus Analysis 3.4.4.0 programı kullanılmış ve öncelikle metin (.txt) belgesine dönüştürülen dosyalarda her makale *özet*, *giriş*, *yöntem*, *bulgular* ve *sonuç* olmak üzere 5 metin içi bölüme ayrılmıştır. Bölümlere ayrılan dosyalarda dilbilgisel çözümleme uygulanarak –Abil biçimbirimi içeren tümce yüklemeleri önceki ve sonraki tümcelerle birlikte işaretlenmiştir. –Abil+görünüş eki ile işaretlenmiş dosyalar tekrar taranarak –Abil biçimbiriminin sağladığı bilgi kipliğinin alt ulamı olan rastlantısal tahmin okuması dışındaki izin ve yeterlilik okumaları dosyalardan çıkartılmıştır. İnceleme dışında tutulan kullanımlara veri tabanındaki şu örnekler verilebilir:

- (4) Geliştirilen modellere gelecek çalışmalar ile çeşitli ilaveler yapılabilir. (Matematik)
- (5) Örneğin Z tipi mühimmattan A tipi uçak 5 adet, B tipi ise 2 adet taşıyabiliyor ise, 12 adet Z tipi mühimmatı $3xA$ veya $6xB$ uçağı taşıyabilir. (Matematik)
- (6) Moleküler büyüklük ve amino asit bileşimi farklılıklardan dolayı proteinler, jel elektroforez yöntemi kullanılarak kolaylıkla ortaya çıkarılabilir ve genetik markör olarak kullanılabilirler. (Biyoloji)
- (7) Tek tek veya panel şeklinde istem yapılabilir. Tarama amaçlı istemlerde çok çeşitli test panelleri oluşturulabilir. (Kimya)

Görüldüğü gibi yukarıdaki tümce örneklerinde, –Abil biçimbirimi bilgisellik okumasından farklı olarak eylem kipliği altında yer alan okumalarla eşlenmektedir. Veri tabanında karşılaşılan bu türden tümceler inceleme kapsamı dışındadır. Sonuçta Temel Bilimler alanında yazılmış 36 makalede bilgisellik okuması sağlayan toplam 176 –Abil+–zaman/görünüş eki kullanımı incelenmiştir. Son aşamada ise bilgisellik içeren kullanımların metin içi bölüm dağılımları belirlenerek bu kullanımlar bilimsel metin bölümlerinde gerçekleştirilen işlevsel adımlar çerçevesinde yorumlanmıştır. Tablo 2’de Uzun’un (2001) önerdiği bilimsel metin bölümleri ve bu bölümlerde yazardan beklenen işlevsel adımlar görülmektedir.

GİRİŞ		ANA BÖLÜM		SONUÇ	
Metni Tanıtma	Modeli Sunma	Bulguları sunma	Varguları Sunma		
	Kuramsal Araştırmalarda	Betimlemeli/ Deneysel Araştırmalarda	Kurumsal Araştırmalarda	Betimlemeli/ Deneysel Araştırmalarda	
İşlevsel adımlar	İşlevsel adımlar	İşlevsel adımlar	İşlevsel adımlar	İşlevsel adımlar	
Konuyu ve amacı verme	Yöntem oluşturma-kuram geliştirme	Örnekleme	Yöntemin-kuramın işlevliğine ilişkin vargılara ulaşma	Bulguları ilişkilendirerek kümeleme	
Araştırma sorusunu verme	Yöntemin-kuramın işlevliğini gösterme/ gerekçelendirme	Örnekleri çözümlenerek kümeleme/		Bulguları gerekçe olarak kullanarak vargılara ulaşma	
Kuramsal çerçeveyi verme		Örnekleri kümeleyerek çözümlenme			
Yöntemi verme		Bulgulara ulaşma			
Üstmetinsel yönlendiriciyi verme		Bulguları gerekçelendirme			

Tablo 2: Bilimsel Metin Bölümleri (Uzun, 2001:203)

Çalışma sürecinde önce inceleme kapsamına alınan araştırma makalelerinin metin içi bölümlerindeki bilimsel kullanımların dağılımları belirlenmiş, ardından elde edilen görünümün Tablo 2’deki yazar edimleriyle koşut olup olmadığına yönelik bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgular

Çözümlenmeye dâhil edilen ve farklı türden okumalar içeren –*Abil+zaman/görünüş eki* görünümlü 176 kullanımdan araştırmanın sınırlılığı çerçevesinde rastlantısal tahmin okumasıyla 143 –*Abil+-Ir* kullanımına rastlanmıştır. Tablo 3’te çözümlenme sonucu rastlantısal tahmin okumasıyla kullanılan –*Abil+-Ir* kullanımının sıklığı görülmektedir.

Temel Bilimler Alt Alanı	Rastlantısal Tahminin Kullanım Sıklığı
Matematik	65 (%45,5)
Kimya	29 (%20,3)
Biyoloji	25 (%17,5)
Fizik	24 (%16,8)

Tablo 3: Temel Bilimler Makalelerinde –*Abil+-Ir* ile Sağlanan Rastlantısal Tahmin Alt Ulamının Kullanım Sıklığı ve Oranları

Tablo 3’te görüldüğü üzere, Matematik makalelerinde rastlantısal tahmin okumasıyla sağlanan bilimsel kullanımlar oldukça yüksektir. Bu durum, Matematik alt alanında yazılmış metinlerin doğasının olasılıkların formülleştirilmesini içermesi ile açıklanabilir. Yanı sıra, daha somut kanıtlar üzerinde duran Kimya, Biyoloji ve Fizik alt alanlarıyla karşılaştırıldığında

Matematik alt alanının daha soyut kanıtlar temelinde çalışması kanıtlama edimini daha ‘güç’ kılmakta ve bu alt alanın söylemi yüksek bilgisellik ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla daha soyut kanıtlar temelinde incelemeler yapan Matematik makaleleri ile somut veriler üzerinde çalışan Temel Bilimlerin alt alanlarında görülen düşük bilgisellik ve buna bağlı olarak kaçınma işlevli kullanımlar alanyazındaki diğer araştırmalarla (Hyland, 1998a; Hyland, 2005b) koşutluk sağlamakta ve kendi içinde benzer (%20,3; %17,5; %16,8) bir görünüm sergilemektedir. Biyoloji ve Fizik alt alanlarındaki bilgisellik görünümü karşılaştırıldığında ise Biyoloji metinlerinde kaçınmaya daha sık başvurulduğu ve bu sonucun alanyazındaki diğer araştırmalarla (Hyland, 2005b, s. 145) benzerlik gösterdiği görülmektedir. Genel bağlamda ise Türkçe araştırma makalelerinde kaçınma işlevini sağlayan rastlantısal tahmin (-Abil+-Ir) kullanımının oldukça yoğun bir biçimde kullanılması Türkçe araştırma yazılarında kaçınma görünümleri üzerine yapılan araştırmalarla (Çapar, 2014, s. 46; Alçı, 2012, s. 58) koşuttur.

Tablo 4’te veri tabanında kaçınma işlevine karşılık gelen rastlantısal tahmin kullanımlarına örnekler verilmiştir.

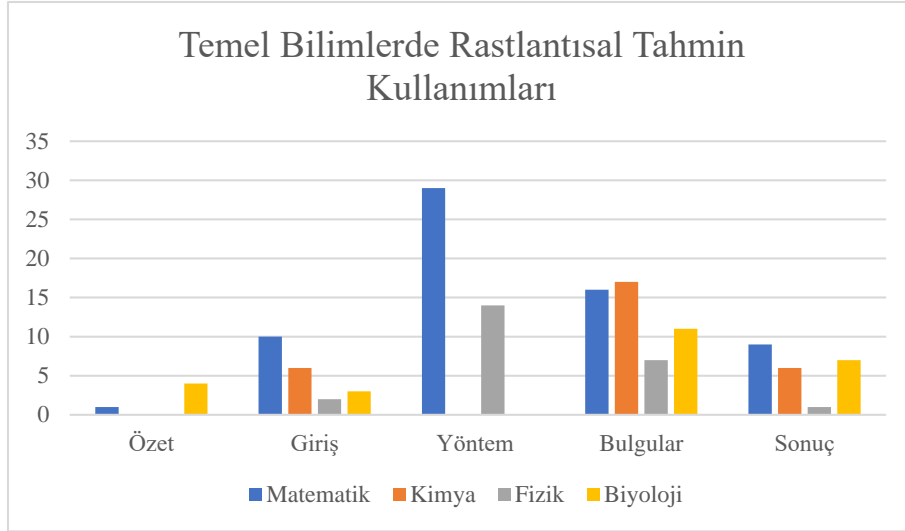
(8) Diğer portföyler içerisinde yer alan hisse senetlerine ne kadar yatırım yapılması gerektiği ve karşılığında ne kadar getiri ve risk alınacağı benzer şekilde yorumlanabilir.	Matematik
(9) Aynı risk düzeyinde bazı hisse senetlerin daha yüksek beklenen getiriye sahip iken, aynı beklenen getiri düzeyinde bazı hisse senetlerinin diğerlerine göre daha düşük riske sahip oldukları yorumu yapılabilir.	Matematik
(10) GSYİH, gelir, nüfus gibi birkaç faktörün enerji talebini etkilediği bilinir ama bunların enerji talebini tam olarak nasıl etkiledikleri net olmadığı için enerji talep tahmini gri sistem sorunu olarak kabul edilebilir.	Matematik
(11) Araştırmalar arasındaki farklılık bu özelliklerin farklı olması ile ilişkili olabilir.	Biyoloji
(12) Hem bu alanda yapılan çalışmaların yetersizliği hem de örneklerden çoğaltılabilir DNA elde edilememesi başlıca iki neden olarak sayılabilir.	Biyoloji
(13) Sonuçlardaki görece yüksek başarı oranının nedeni, örneklerin bulunduğu bölgenin Türkiye’deki en yüksek kazı alanı olması (Belli ve Onar, 2003) ve buna bağlı olarak düşük ısıların görülmesi olabilir.	Biyoloji
(14) Oral alması mümkün olunca tuz desteğinin de katkısı olabilir.	Kimya
(15) Servislerde hemşirelerin yoğun iş yükü ve rotasyonlu çalışmaları, polikliniklere göre numune red oranının yüksek olmasına neden olabilir.	Kimya
(16) Serum 1,25 Dihidroksi Vitamin D3 düzeyleri D vitamini depo miktarını yansıtmadığı gibi D vitamini eksikliği olanlarda sekonder hiperparatiroidi nedeniyle yüksek dahi çıkabilir.	Kimya
(17) Bu bağının iyi sonuçlar vermesi kütleli akımın ve buna bağlı olarak ara yüzey kayma gerilmesinin düşük olması ile açıklanabilir.	Fizik
(18) Bunun sebebi, kış aylarındaki güneşlenme saatlerinin çok az olmasından dolayı güneş-hava sıcaklıklarının dış ortam sıcaklıklarına yakın olması ile açıklanabilir.	Fizik
(19) Dolayısıyla ağdan bağımsızlığın elde edildiği rahatlıkla söylenebilir.	Fizik

Tablo 4: Veri Tabanından Rastlantısal Tahmin ve Kaçınma Kullanımları

Tablo 4’te verilen tümce örnekleri incelendiğinde, yazarların önermelerinde bir kanıta bağlı olan çıkarım ya da varsayımdan uzak sezgisel tahminleri tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin tümce (8) ve (9)’da düşük düzeyde kesinlik ifade eden -Abil+-Ir kullanımının yanı sıra yazarın tercih ettiği eylemin anlamsal içeriği ve yüklemi edilgen biçimle kodlaması üstsöylemsel çerçevede açık bir kaçınma işlevini yansıtmaktadır. Nesnel öznellik (Uzun,

2011) kavramı altında incelenen bu türden kullanımlar ileri çalışmaların konusunu oluşturmaktadır. Benzer olarak tümce (10), (13) ve (18)'de yazarlar bir duruma gerekçe olarak sundukları bilgiyi kesinlikten uzak bir biçimde kodlamakta ve verdikleri bilginin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaktadırlar. Tümce (11) ve (14)'te yazarlar "olabilir" ifadesi ile önermelerinde verdikleri bilginin kesinliğini düşük kodlamakta; tümce (12) ve (15)'te ortaya çıkan sonuçların nedenlerine ilişkin kesinlikten uzak gerekçelendirmeler sunmaktadırlar. Tümce (16)'da bir nedenleme ile birlikte olasılık belirtilmekte; tümce (17)'de ise ortaya çıkan durumun sebebine ilişkin başka bir olasılıktan söz edilmektedir. Yine tümce (8), (12) ve (19)'da edilgen biçimle kodlanan 'yorumla-', 'say-' ve 'söyle-' eylemleri rastlantısal tahmin içeren bilgiselliğin ve buna koşut olarak kaçınma işlevinin yanı sıra yazarın okuyucuyu da metne dâhil ederek önermede sunulan bilginin sorumluluğunu okuyucuyla paylaşma eğilimini göstermektedir. Dolayısıyla veri tabanında karşılaşılan ve Tablo 4'te örneklendirilen tümcelerin tümü rastlantısal tahmin okumasıyla metinlerde kaçınma işlevini işaret etmektedir.

Çalışmanın bir diğer boyutu olan rastlantısal tahmin kullanımlarına bağlı kaçınma görünümünün metin içi dağılım bulguları Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: Rastlantısal Tahmin Kullanımlarının Makalelerin Metin İçi Bölümlerine Dağılımı

Şekil 3'te de görüleceği gibi, tüm metinler için bulgular bölümünde bilgisellik ve buna bağlı olarak kaçınma %32,7 oranıyla yüksek sıklıkta ortaya çıkmaktadır. Bu durumun *bulguların gerekçelendirilmesi* işlevsel adımıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle yazar bu bölümde araştırmasının bulgularını sunmasının yanı sıra bulguların verileri gerekçelendirmekte ve bu aşamada bilgiselliğe ve kaçınmaya sıkça başvurmaktadır.

Bulgular bölümünü, Matematik metnindeki yoğun kullanım sıklığı dolayısıyla %30,1 oranı ile yöntem bölümü takip etmektedir. Burada sergilenen bilgisellik görünümü özellikle kuramsal araştırmalar için geçerli olan *yöntemin işlerliğini gösterme* ya da kullanılacak *yöntemi gerekçelendirme* işlevsel adımı ile açıklanabilir. Özellikle teorik içerikli Matematik çalışmaları, yöntem bölümlerindeki bilgisellik oranıyla (%20,3) Fizik metinlerine (yöntem/%9,8) benzer bir görünüm sergilemektedir. Aşağıdaki tümce bir Matematik makalesinin yöntem bölümünde araştırmacının algoritma başlangıç değerleri verme aşamasında sunduğu durum ve olasılıkları örneklendirmektedir:

(20) Denklem 3'e benzer bir durum, kalan mesafenin tersi olan durum değişkeni için çıkarılabilir;

$$\sigma_{r_0} = \sigma_{r_0} / r_0^2 .$$

Giriş bölümlerindeki metin yoğunluğuna karşın, yöntem bölümünden sonra bilgiselliğe ve kaçınmaya yüksek oranda sonuç bölümünde başvurulduğu görülmektedir. Bu biçimleniş, sonuç bölümünde yazarların kuramsal metinlerde, kullandıkları *yöntem ya da kuramın işlerliğine ilişkin vargılar sunma*; deneysel araştırmalarda ise *bulguları gerekçelendirerek vargulara ulaşma* edimleriyle ilgilidir. Özellikle Temel Bilimler alanında yazılmış metinlerde bulguların sonuçların bulgular bölümünün yanı sıra sonuçlar bölümünde yorumlanması ve değerlendirilmesi kaçınmayla sonuçlanan yoğun bir bilgisel görünümle ortaya çıkmaktadır.

Giriş ve özet bölümleri bilgisellik ve dolayısıyla kaçınmanın en az görüldüğü metin içi bölümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Giriş ve özet bölümlerinde gerçekleştirilen *konu, amaç, araştırma sorusu ve kuramsal çerçeveyi sunma* edimleri yoğun bir tartışma ve gerekçelendirmeyi gerektirmediğinden bu bölümlerde bilgisellik ve kaçınmaya oldukça az başvurulduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

-Abil+-Ir biçimleriyle sunulan bilgisellik ve buna paralel olarak bilimsel metin yazarlarının metninde önermesinin doğruluğuna ilişkin sorumluluktan kaçınma stratejisini nasıl gerçekleştirildiğinin araştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, Temel Bilimler üst alanında yazılmış araştırma makalelerinde görülen bilgisellik ve kaçınma edimi görünümüleri alanyazındaki çalışmalarla koşutluk göstermektedir. Sözcüksel düzeyde de sağlanabilen bilgiselliğin Türkçe araştırma yazılarında dilbilgisel düzeyde – Abil+-Ir kullanımı ile de sıkça görülmesi Türkçe makalelerin kaçınma görünümünü inceleyen araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Alt alanların bilgisellik görünümüleri karşılaştırıldığında ise, daha soyut kanıtlar üzerinden tartışma oluşturan Matematik makalelerindeki bilgisellik ve kaçınma işlevli kullanımlar, bu alt alana göre kısmen daha somut veriler üzerinde duran

Kimya, Biyoloji ve Fizik metinlerinden daha yoğun bir görünüm sergilemekte ve bu bulgu alanyazındaki araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca, bu araştırmanın veri tabanında karşılaşılan Biyoloji ve Fizik makalelerindeki bilgiselliğe bakıldığında Biyoloji metinlerinin kaçınmaya daha sık başvurduğu görülmekte ve bu bulgu alanyazınla koşutluk sağlamaktadır. Bu durumun İnsan Bilimleri ve Uygulamalı Bilimler alanlarında üretilmiş makaleler için de geçerli olup olmadığı sorusu ileri araştırmalarımızın konusudur.

Araştırmanın bir diğer boyutu olan metin içi bilgisellik görünümleri bağlamında ise, bulguların gerekçelendirilmesi ve araştırmada kullanılan yöntemin işlerliği gösterme türünden edimlerin yoğun bir bilgiselliğe eşlik etmesi, bilimsel metin bölümlerinde gerçekleştirilmesi beklenen edimlere koşut bir görünüm sergilemektedir. Diğer yandan, özet ve kuramsal çerçevenin sunulduğu metin içi bölümlerde bilgisel kullanımların ve dolayısıyla kaçınmanın oldukça az görülmüş olması, tartışma ve gerekçelendirmeyi gerektirmeyen bu metin içi bölümlerdeki yazar edimi beklentileriyle örtüşmektedir.

Türkçede üretilmiş bilimsel metinlerde ikna ediminin yazarlar tarafından hangi koşullarda gerçekleştirildiği, bu edime hizmet eden dile özgü olanaklar ve ikna ediminin sonucunda ortaya çıkan üstsöylemsel görünümlerin araştırılması Türkçe bilimsel söylemin betimlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu noktada dilin farklı boyutlarında ve farklı türden örüntülerle (edilgen, adlaştırma vb.) ortaya çıkan kullanımların görünümlerin çözümlenmesinde kullanılacak bütüncül yaklaşımlar ve araştırmaların diller arası olmasının yanı sıra disiplinlerarası da olması bilimsel söylemin daha ayrıntılı betimlenmesiyle sonuçlanacaktır. Bu çalışmanın veri tabanı dilbilgisel boyutta tanıtıcılık ve dolayısıyla bilgiselliğin yansıttığı üstsöylemsel görünümlerin yalnızca bir bölümünü sunmaktadır. Bu bağlamda yapılacak hem disiplinlerarası karşılaştırmalar hem de Türkçenin dilbilgisel diğer örüntülerine karşılık gelen söylemsel özelliklerin ortaya konmasına yönelik daha pek çok ileri çalışmaya ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford ve New York: Oxford University Press.
- Algı, S. (2012). *Hedges and boosters in L1 and L2 argumentative paragraphs: Implications for teaching L2 academic writing*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). ODTÜ, Ankara.
- Bunton, D. (1999) The use of higher level metatext in PhD theses. *English for Specific Purposes*, 18, 41-56.
- Chafe, W. (1986). Evidentiality in English conversation and academic writing. W. Chafe ve J. Nichols (ed.). *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* içinde (ss. 261-272). Norwood, NJ: Ablex.
- Corcu-Gül, D. (2010). *Tanıtsallığın durum anlambilimsel sunumu: türkçede tanıt türleri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Crismore, A. (1983). *Metadiscourse: What is it and How is it used in School and Non-school Social Science Texts*. Illinois: University of Illinois.
- Crismore, A., Markkanen, R. ve Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in Persuasive Writing: A Study of Texts Written by American and Finnish University Students. *Written Communication*, 10(1), 39-71.
- Çapar, M. (2014). *A Study on Interactional Metadiscourse Markers In Research Articles*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Halliday, M. A. K. (1973). *Explorations in the Functions of Language*. New York: Elsevier North-Holland.
- Hyland, K. (1996). Writing Without Conviction? Hedging in Science Research Articles. *Applied Linguistics*, 17(4), 433-453.
- Hyland, K. (1998a). *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hyland, K. (1998b). Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of pragmatics*, 30(4), 437-455.
- Hyland, K. (2005a). Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse studies*, 7(2), 173-192.
- Hyland, K. (2005b). *Metadiscourse*. London: Continuum.
- Mauranen, A. (1992). *Proceedings from NORDTEXT Symposium Reference in Academic Rhetoric: A Contrastive Study of Finnish and English Writing*. Espoo, Finland: NORDTEXT.
- Mithun, M. (1986). Evidential diachrony in Northern Iroquoian. W. Chafe ve J. Nichols (ed.). *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* içinde (ss. 89-112). Norwood, NJ: Ablex.
- Myers, G. (1989). The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics*, 10(1), 1-35.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

OFLAZ KÖLECI, E., UZUN, L. EDEBİYAT FAKÜLTESİ (2021)

- Schiffrin, D. (1980). Metatalk: organisational and evaluative brackets in discours'. *Sociological Inquiry: Language and Social Interaction*, 50, 199-236.
- Thompson, G. ve Thetela, P. (1995). The sound of one hand clapping: the management of interaction in written discourse'. *Text*, 15(1), 103-27.
- Uzun, L. (2001). Bilimsel Metne Özgü Önbiçimlenişler ve Bilimsel Metin Yazma Edimi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 197-204.
- Uzun, L. (2011). Öznelliğin Dilsel Kodlanması: Öğrenci Anlatılarında Bir Öznellik Sunumu Çözümlemesi. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 91-107.
- Vande Kopple, W. J. (1985). Some Exploratory Discourse on Metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36(1), 82-93.
- Williams, J. (1981). *Style: Ten Lessons in Clarity and Grace*. Boston: Scott Foresman.